

SOME TOUCHES FROM THE BIOGRAPHY OF TODOR VLAYKOV (1865 -1943). DOCUMENTARY EVIDENCE FROM BULGARIAN ARCHIVE INSTITUTIONS

Mila Krasteva

University of Library Studies and Information Technologies, Bulgaria, m.krasteva@unibit.bg

Abstract: Todor Vlaykov (1865-1943) was a Bulgarian writer, teacher and public figure. He devoted a long period of his life to politics, thus contributing to the creation of a better basis for the development of Bulgarian educational and cultural institutions.

The aim of this article is to reveal details of the formation of Vlaykov's personality, which are reflected in his diverse activities in the mature period of his life.

The methodology of this article is based on an interdisciplinary approach. It includes the construction of a historical narrative of the first decades of Vlaykov's life, a substantive analysis of archival documents, systematization of published information sources, synthesis of the information obtained.

All aspects of Todor Vlaykov's activities are recreated on the basis of personal archival materials donated by his heirs to the Scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences.

Emphasis is placed on the education he received at the primary school "St. St. Cyril and Methodius" in Pirdop, the Sofia Classical Gymnasium and the Imperial Moscow University.

The student years in Moscow were of decisive importance for the formation of Todor Vlaykov's social and aesthetic views. He recognized the views of the Russian nihilist Dmitry Ivanovich Pisarev (1840-1868), became acquainted with the theory of populism and fully embraced the idea that enlightenment was an indispensable task of the intelligentsia.

In 1888, Todor Vlaykov returned to Bulgaria. Initially, he started working as a teacher in his native Pirdop, and later moved briefly to Veliko Tarnovo. From 1892, for two years, he worked as a school inspector in the Sofia Educational District.

Immediately after that, he was appointed a teacher of Russian and Bulgarian at the Sofia Classical and Real Gymnasium (1894–1896).

In 1893, the young teacher created the “Bulgarian National Educational Society”. He believed that Bulgarian teachers should unite in order to achieve a rapid increase in the literacy of the population. His personal beliefs motivated him to join the creation of the Bulgarian Teachers’ Union.

It was the desire to actively participate in the change of Bulgarian reality at the end of the 19th century that distanced Vlaykov from an academic career.

In 1905, together with Naicho Tzanov (1857-1923), he took the initiative to establish the Radical Democratic Party. The social base on which he stood consisted of medium and small owners from the cities and villages, mainly craftsmen and farmers, some civil servants and teachers. Todor Vlaykov's long-term political commitments deprived him of the opportunity for creative activity. After the publication of "Stories and Novels" in 1897, only in the period 1925-1931 did he find time to revise and publish his literary and journalistic works. The texts cover six volumes and reflect the entire life experience of the writer.

All the cited documentary evidence, collected in the personal archive of Todor Vlaykov, categorically prove his multifaceted activity to enhance the education and culture of the Bulgarian people.

Keywords: Todor Vlaykov, archival documents, biography.

НЯКОИ ЩРИХИ КЪМ БИОГРАФИЯТА НА ТОДОР ВЛАЙКОВ (1865 -1943): ДОКУМЕНТАЛНИ СВИДЕТЕЛСТВА ОТ БЪЛГАРСКИТЕ АРХИВНИ ИНСТИТУЦИИ

Мила Кръстева

Университет по библиотекознание и информационни технологии, България,
m.krasteva@unibit.bg

Резюме: Тодор Влайков (1865-1943) е български писател, учител и общественик. Той посвещава продължителен период от своя живот на политиката, като по този начин способства за създаването на по-добра база за развитие на българските образователни и културни институции.

Целта на настоящата статия е да разкрие подробности от формирането на личността на Влайков, които се отразяват върху разнообразните занимания в зрелия период от неговия живот.

Методологията на настоящата статия се основава на интердисциплинарен подход. Той включва конструиране на исторически разказ за първите десетилетия от живота на Влайков, съдържателен анализ на архивни документи, систематизиране на публикувани информационни източници, синтез на получената информация. Всички аспекти от дейността на Тодор Влайков, са пресъздадени на базата на личните архивни материали, дарени от неговите наследници на Научния архив на Българската академия на науките.

Поставен е акцент върху образованието, което получава в началното училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Пирдоп, Софийската класическа гимназия и Императорския Московски университет.

Студентските години в Москва имат решаващо значение за формирането на обществените и естетическите възгледи на Тодор Влайков. Той припознава възгледите на руския nihilist Дмитрий Иванович Писарев (1840-1868), запознава се с теорията на народничеството и изцяло възприема идеята, че просвещението на по-широк кръг от народа е неотменна задача на интелигенцията.

През 1888 г. Тодор Влайков окончателно се завръща в България. Първоначално започва работа като главен учител в родния Пирдоп, а впоследствие се премества за кратко във Велико Търново. От 1892 г., в продължение на две години, работи като училищен инспектор в Софийското учебно окръжие.

Непосредствено след това е назначен за учител по руски и български език в Софийската класическа и реална гимназия (1894–1896).

През 1893 г. младият учител създава „Българското народообразователно дружество“. Той счита, че българските учители трябва да бъдат обединени, за да постигнат бързо повишаване на грамотността на населението. Личните убеждения и желанието за подобряване на условията на труд на учителите в цялата страна го мотивират да се включи в създаването на Българския учителски съюз.

Именно желанието за активно участие в промяната на българската действителност в края на XIX век, отдалечава Влайков от академичната кариера.

През 1905 г., заедно с Найчо Цанов (1857-1923), поема инициативата за създаването на Радикалдемократическата партия. Социалната база, на която стъпва се състои от средни и дребни собственици от градовете и селата, предимно занаятчии и земеделски стопани, част от държавните служители и учителите. Дългогодишните политически ангажименти на Тодор Влайков му отнемат възможността за творческа работа. След като през 1897 г. публикува „Разкази и повести“, едва в периода 1925-1931 г. намира време да преработи и издаде своите литературни и публицистични съчинения. Текстовете обхващат шест тома и отразяват в пълнота житейския опит на писателя.

Всички цитирани документални свидетелства, комплектувани в личния архивен фонд на Тодор Влайков, доказват по категоричен начин неговата многоаспектна дейност за повишаване на образованието и културата на българския народ.

Ключови думи: Тодор Влайков, архивни документи, биография.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Личността на Тодор Влайков заслужава по-специално внимание, тъй като възплъщава в себе си възрожденския ентузиазъм за постигане на цялостен подем на българското общество. Изявеният общественик работи за подобряването на културния живот в България посредством облагородяване на читалищата (Bozhkova, 2022). Стреми се към издигането на престижа на учителската професия, постигането на по-благоприятни условия на труд за учителите в цялата страна, повишаването на грамотността сред населението и създаването на солидна база от знания на българските ученици. Влайков е автор на учебници по български език, по които се образуват няколко поколения.

За да постигне изброените задачи, Тодор Влайков основава Радикалдемократическата партия в България и участва активно в управлението на страната.

Всички аспекти от дейността на писателя, общественика и политика Влайков, са описани на базата на личните архивни материали, дарени на Научния архив на Българската академия на науките (НА-БАН) от неговите наследници през месец декември 1986 г.

Посредством справка в Кръщелното свидетелство на изтъкнатия интелектуалец е направено уточнение на рождението му, тъй като към настоящия момент често в научната и популярната литература се посочва грешна дата.

Целта на настоящата статия е да разкрие подробности от формирането на личността на Влайков, които се отразяват върху разнообразните занимания в зрелия период от неговия живот.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията на настоящата статия се основава на интердисциплинарен подход. Той включва конструиране на исторически разказ за първите десетилетия от живота на българския писател, учител, политик и общественик Тодор Влайков, съдържателен анализ на архивни документи, систематизиране на публикувани информационни източници, синтез на получената информация.

3. РЕЗУЛТАТИ

Тодор Влайков е роден в град Пирдоп. От кръщелното свидетелство, комплектувано в неговия личен архивен фонд в Научния архив на Българската академия на науките, недвусмислено става ясно, че той е роден на 11 февруари 1865 г. Погрешно, в някои научни трудове и популярни статии, като негова рождена дата се посочва 13 февруари (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 17.).

Тодор е втори син в семейството на занаятчията Генчо Влайков и съпругата му Цона Дончова. По-специално внимание заслужава личността на по-големия му брат – Алипия Влайков (1856-1934), който остава в спомените на своите съграждани като щедър дарител. След края на Първата световна война, в памет на двамата си загинали синове (Генчо и Донко), Алипия основава благотворителен фонд при община Пирдоп (DA-Sofia, f. 220K, op. 1, a.e. 9.). Приживе, заедно със своята съпруга – Неделя, способства за създаването на приют в родния град и подsigурява неговата дългосрочна издръжка (TsDA, f. 264K, op. 6, a.e. 2723.). В знак на благодарност към семейството дарители, приютът е наречен „Алипия и Неделя Влайкови“. Даренията на по-големия син в семейство Влайкови надхвърлят границите на град Пирдоп. Името на Алипия Влайков се свързва с Министерство на финансите, в което работи като чиновник. Към 1937 г. при държавната институцията съществува значителен благотворителен фонд на негово име, без да има информация кой и с каква цел го създава (TsDA, f. 365K, op.1, a.e. 238.).

На база на представената информация може да се заключи, че Генчо Влайков възпитава своите синове в патриотичен дух. Алипия и Тодор Влайкови работят за повишаване на качеството на живот, образованието и културата на своите сънародници.

Благодарение на съвременните разбирания на своя баща, Тодор Влайков започва своето образование от ранна детска възраст (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 18.). За пръв път Влайков извява своята вродена писателска дарба още като ученик в Пирдопското училище „Св. св. Кирил и Методий“. Голямо впечатление правят личните му свидетелства от началото на 1879 г. Те пресъздават атмосферата от Руско-турската освободителна война и Освобождението на Пирдоп (1877-1878). Ръкописът на младия писател се състои от пет архивна листа и е озаглавен „Влизането на руските войски в Пирдоп“ (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 35.).

Добрите резултати в местното училище му позволяват да постъпи в първия випуск на Софийската класическа гимназия. Престоят на Влайков в София през юношеските години, спомага за формирането му като писател. Още през първата година в гимназията, той започва да прави кратки, но особено стойностни описания на официални събития, които наблюдава лично. Като пример в това отношение може да послужи описанието на тържествата от 6 март 1880 г. Те са организирани от столичните власти по повод предотвратяването на покушение срещу руския император Александър II и правят силно впечатление на младия автор (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 36.).

В периода 1880-1884 г. Тодор Влайков развива своите поетични умения. В личният му архивен фонд за запазени първите му стихове. Една част от тях са публикувани във вестник „Марица“ на 23 септември 1883 г. (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 37.).

Подробности за интересите на Влайков в по-късна гимназиална възраст може да научим от личните му тефтерчета, водени през 1883 г. (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 1.). По това време, за кратко, той се увлича от българския фолклор. Затова свидетелстват запазените до наши дни ръкописни бележки, с текстове на народни песни (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 38.). Този ранен период от живота на Тодор Влайков е документиран и от свидетелствата за успешно завършване на учебните години в Софийската класическа гимназия (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 19.). През последната година в нея, даровитият ученик публикува някои свои произведения. На страниците на книжка № 7-8 от списание „Народен учител“ е отпечатан първият му разказ „Седянка“. Няколко месеца по-късно, в книжка № 17 от „Периодическо списание“ на Българското книжовно дружество излиза „Разказ на една бабичка“. Освен ранното си творчество, писателят ни завещава и ръкописи с някои свои мисли и вълнения. Бележките завършват с радост и удовлетворение от успешно положените зрелостни изпити (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 40.).

След успешното дипломиране в Софийската класическа гимназия, Влайков получава държавна стипендия и постъпва в Императорския Московски университет. Подобно на много български студенти в чужбина, през месец ноември 1885 г., той се прибира за кратко в България и взема участие в Сръбско-българската война. В края на същата година, Влайков заминава повторно и продължава своето образование в Руската империя.

Студентските години в Москва имат решаващо значение за формирането на обществените и естетическите възгледи на Тодор Влайков. Той припознава възгледите на руския нихилист Дмитрий Иванович Писарев (1840-1868), запознава се с теорията на народничеството и изцяло възприема идеята, че просвещението е неотменна задача на интелигенцията. Именно желанието за активно участие в промяната на българската действителност в края на XIX век, отдалечава Влайков от академичната кариера.

Несъмнен интерес представляват личните записки на писателя от периода на формирането му като творец в руската столица (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 2.). В Научния архив на Българската академия на науките са комплектувани и ръкописите, които съдържат неговите студентски литературни опити (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 41.). В Москва Влайков създава две от най-популярните си повести: „За дявовата Славчова унука“ и „Лея Гена“. Те са силно повлияни от народничеството и очертават някои от основните тематични типологии на неговото творчество (Zamfirou, 2010). В разглеждания период, младият писател участва и в съставянето на трите тома на „Словарь болгарского языка“ на професор Александър Лвович Дювернуа (1840-1886).

Любопитен факт е, че по време на следването си, Тодор Влайков успява да придобие забележителна лична библиотека, която включва над сто заглавия (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 42.).

Въпреки задълбочените си научни интереси и литературните си успехи, Влайков не успява да се дипломира. Той напуска руската столица през лятото на 1888 г. В личния му архивен фонд се съхранява Свидетелство за посещение на учебни занятия в периода 1885 - 1888 г., издадено от Историко-филологическия факултет при Императорския Московски университет, издадено в уверение на това, че не е завършил цялостния курс на обучение. Необходимо е да се отбележи, че именно в този документ е допусната грешка за деня на неговото рождение. Оттук нататък в множество източници се мултиплицира погрешно 13, а не 11 февруари като рождена дата на писателя (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 22.).

През 1888 г. Тодор Влайков окончателно се завръща в България. Година по-късно той е освободен от военна служба и е зачислен в народното опълчение (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 24.). Първоначално започва работа като главен учител в родния Пирдоп (1888–1891) (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 7.), а впоследствие се премества за кратко във Велико Търново (1891-1892) (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 418.).

От 1892 г. в продължение на две години, работи като училищен инспектор в Софийското учебно окръжие. До наши дни е запазен документ от 1893 г., подписан от Влайков в качеството му на инспектор, във връзка с откриването на неделни училища (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 419.).

Непосредствено след това е назначен за учител по руски и български език в Софийската класическа и реална гимназия (1894–1896). Информация за учителстването на Влайков може да бъде получена от личните му тефтерчета, водени в периода от 1889 до 1893 г. Те съдържат подробности от обществената му дейност, организирането на училищна библиотека в Пирдоп и създаването на училища в редица софийски села (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 4 – 6.).

Младият учител съчетава преподаването с работа за повишаването на благосъстоянието на населението в пирдопския край. През 1890 г. основава първата българска земеделска кооперация в софийското село Мирково – „Мирковско взаимодавно спестовно земеделско дружество „Орало“.

Три години по-късно, Влайков създава „Българското народообразователно дружество“. Той счита, че българските учители трябва да бъдат обединени, за да постигнат бързо повишаване на грамотността на населението. В средата на 80-те години на XIX век, националната статистика не засяга този обществен проблем и не разполагаме с точни данни за размерите му. Достоверна информация за нивото на грамотността сред българите може да се открие едва в началото на XX век. Първият том на „Статистическия годишник на Българското царство“ е публикуван през 1909 г., но представя данни от 1905 г., когато е проведено последното преброяване на българския народ. Според официалните сведения, мъжете в Княжество България наброяват 2 057 092, а жените 1 978 483 или общо населението възлиза на 4 035 575 души. Общият брой неграмотни българи е 2 909 061, което означава, че по-малко от една трета от населението умее да чете и пише (Krasteva, 2022).

Личните убеждения на Тодор Влайков го мотивират да се включи в създаването на „Българския учителски съюз“. Той обосновава нуждата от организация на най-голямата професионална група в България, непосредствено преди провеждането на Учредителния конгрес в София, (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 155.).

На 21 юли 1895 г., по време на първото заседание на Конгреса, 47-те действателни учителски дружества са представени от един делегат. Учредителите дебатираха организационни въпроси, без да вземат конкретни решения по най-актуалните професионални проблеми – нередовното изплащане на незадоволителни възнаграждения, произволите на централната, местната власт и училищните настоятелства и пр. По време на първото заседание на „Българския учителски съюз“ е приет Устав, според който неговата цел се състои в: „умствено развитие и нравствено повдигане на народа“ и „поставяне учебното дело на подобающата му висота“. В основополагащия документ се засяга гарантирането на правата и независимостта на учителите,

възможността им да изказват своето мнение за закони, правилници и разпоредби, засягащи учебното дело. Конгресът и Общото събрание са най-висшите органи на управление, а оперативното ръководство се осъществява от Управителен съвет и Контролна комисия. През 1898 г. Тодор Влайков е избран за председател на Общото събрание и с опита си допринася за повишаването на престижа на българското учителско съсловие.

В този период Влайков пише статии в популярни издания, за да разясни на широката българска общественост смисълът от съществуване на единна учителска организация (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 159-160.). Дейният общественик оставя спомени за този период по случай 30-та годишнина от създаването на „Българския учителски съюз“ (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 317.).

Освен в сферата на образованието, Тодор Влайков има заслуги и за утвърждаване на българската наука. Той е действителен член на Българското книжовно дружество (днес Българската академия на науките) от 1900 г. (Todev, 2024)

Успоредно с образователната и научната дейност, Влайков навлиза и в политическите среди. Според личните му свидетелства: „... стъпка по стъпка се отклонява от своето писателско призвание ...“ (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 142.). През 1895 г. неуспешно се кандидатира за народен представител. Политическите му амбиции не спират след първото разочарование и той успява да стане депутат в XI, XII и XVIII Обикновено Народно събрание. През 1905 г., заедно с Найчо Цанов (1857-1923), поема инициативата за създаването на Радикалдемократическата партия. Тя обединява до известна степен средите на интелигенцията и има важно значение в борбите срещу личния режим на княз Фердинанд I (Vlaykov, 2013). Социалната база, на която стъпва се състои от средни и дребни собственици от градовете и селата (предимно занаятчии и земеделски стопани), част от държавните служители и учителите (Kumanov, 1991).

В печатен орган на партията се превръща списание „Демократически преглед“, чиито редактори са: Тодор Влайков, Антон Страшимиров (1872-1937) и Илия Георгов (1860-1945). За тясно преплетените политическа и редакторска дейност, Влайков оставя обширни автобиографични спомени (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 16.). На над 1000 листа той описва съвременен събития, белязали продължителната му партийна работа, споделя своите впечатления от изказвания на министри и народни представители, мисли за характера на властта и изборната демагогия, представя детайли от редакторната работа по списание „Демократически преглед“ и пр. (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 13-15.).

Писателят е член на ръководството на Радикалдемократическата партия до 1924 г., а след 1931 се оттегля окончателно от политиката (NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 27.).

Дългогодишните политически ангажименти на Тодор Влайков му отнемат възможността за творческа работа. След като през 1897 г. публикува „Разкази и повести“, едва в периода 1925-1931 г. намира време да преработи и издаде своите литературни и публицистични съчинения. Текстовете обхващат шест тома и отразяват в пълнота житейския опит на писателя.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Засилен изследователски интерес към личността на Влайков се наблюдава по повод 150-та годишнина от неговото рождение. Сред публикуваните научни изследвания силно впечатление правят: „Тодор Г. Влайков и книжовният български език: по случай 150 години от рождението му“ (Kochev, 2015) и „Морал и политика: страници за Тодор Влайков. Юбилейно издание по случай 150 години от рождението му“ (Nedelchev, 2015). По повод годишнината е издадена автобиографията на бележития писател „Завои: из жизнения път на един писател и общественик“ (Vlaykov, 2015). Спецификите на Влайковото творчество вдъхновяват и дисертационен труд на тема: „Тодор Г. Влайков и патриархализмът в българската литература от края на XIX и началото на XX век“ (Kirilova, 2021). През 2023 г. авторски колектив преиздава монографичния труд на писателя „Избрани християнски произведения“ (Vlaykov, 2023).

Всички цитирани документални свидетелства, комплектувани в личния архивен фонд на Тодор Влайков, доказват по категоричен начин неговата многоаспектна дейност за повишаване на образованието и културата на българския народ.

БЛАГОДАРНОСТИ

Настоящият доклад е резултат от научно проучване, проведено по проект „Изследване на институцията Архив в управленския модел на България е периода 1878 – 1912 г.“ № КП-06-М85/2 от 05.12.2024 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката, въз основа на проведен Конкурс за фундаментални научни изследвания за млади учени и постдокторанти, с ръководител гл. ас. д-р Арсенин Пламенов Колев.

ЛИТЕРАТУРА

- Bozhkova, N. (2022) Pirdopska slovesnitsa.
- Kirilova, N. (2021) Todor G. Vlaykov i patriarhalizmat v balgarskata literatura ot kraya na XIX i nachaloto na XX vek.
- Kochev, I. (2015) Todor G. Vlaykov i knizhovniyat balgarski ezik: po sluchay 150 godini ot rozhdenieto mu. Balgarski ezik: organ na Instituta za balgarski ezik pri Balgarskata akademiya na naukite, 4(62), 129-134.
- Krasteva, M. (2022) Istoria na propagandata v Bulgaria ot Osvobozhdenieto do 1944 g.
- Kumanov, M. (1991) Politicheska partii, organizatsii i dvizhenia v Bulgaria i tehните lideri (1879-1949).
- Nedelchev, M. (2015) Moral i politika: stranitsi za Todor Vlaykov: yubileyno izdanie po sluchay 150 godini ot rozhdenieto mu.
- Todev, I. (2024) Kratka istoria na Balgarskata akademiya na naukite.
- Vlaykov, T. (2023) Izbrani hristiyanski proizvedenia.
- Vlaykov, T. (2013) Lichniyat rezhim u nas: belezhki varhu negovoto razvitie i varhu usloviyata za premahvaneto mu.
- Vlaykov, T. (2015) Zavoi: iz zhiznenia pat na edin pisatel i obshtestvenik.
- Zamfirov, M. (2010) Todor Vlaykov - golyam obshtestvenik i prosveten deets. Pedagogika: mesechno nauchnoteoretichno spisanie, 5(20), 128-140.

ДОКУМЕНТИ ОТ БЪЛГАРСКИ АРХИВИ

- DA-Sofia, f. 220K, op. 1, a.e. 9.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 1.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 2.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 4 - 6.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 7.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 13-15.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 16.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 17.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 18.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 19.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 22.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 24.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 27.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 35.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 36.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 37.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 38.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 40.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 41.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 42.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 142.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 155.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 159-160.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 317.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 418.
- NA-BAN, f. 216K, op. 1, a.e. 419.
- TsDA, f. 264K, op. 6, a.e. 2723.
- TsDA, f. 365K, op.1, a.e. 238.